

Robert Luis Stivenson
**Nova Hiljadu i jedna
noć**

Preveo

MILAN MILETIĆ

Klub samoubica

Priča o mladiću s krempitama

Boraveći u Londonu, ugledni princ Florizel od Bohemije, osvojio je simpatije svih klasa zavodljivošću svog ophođenja i pažljivo sračunate darežljivosti. On je bio izvanredan čovek, čak i samo na osnovu onog što se o njemu znalo; a to je bio tek delić onog kako je on u stvari postupao. Premda mirne naravi u redovnim okolnostima i naviknut na to da svet poima s onoliko filosofije koliko i običan ratar, princ od Bohemije nije bio bez sklonosti prema onom mnogo pustolovnijem i uvrnutijem načinu života od onog za koji je samim rođenjem bio predodređen. Tu i tamo, kad bi zapao u sumorno raspoloženje, kad u londonskim pozorištima nije mogao da se pogleda nijedan smešan komad i kad je doba godine bilo nepodesno za sportove na otvorenom u kojima je tukao sve svoje takmace, pozvao bi svog prisnog prijatelja i zapovednika konjice, pukovnika Džeralдина, i predložio mu da se pripremi za večernju skitnju. Zapovednik konjice bio je mlad oficir, odvažne i osorne prirode. Vest bi dočekaو s ushićenjem i pohitao da se pripremi. Dugotrajna navika i istančano poznavanje života izgradili su u njemu jedinstvenu sposobnost za prerašavanje; ne samo lice i držanje, nego i glas, a reklo bi se i misli, umeo je da prilagodi onima iz bilo kojeg

društvenog sloja, bilo kakvog karaktera ili nacionalnosti; i na taj način odvlačio pažnju s princa, a ponekad time obojici omogućavao ulazak u neobična društva. Civilne vlasti nikad nisu pronikle u tajnu ovih pustolova; hladnokrvna odvažnost jednog i uvek spremna i viteška predanost drugog pronosile su ih kroz bezbroj opasnih prolaza; a kako je vreme odmicalo, njihovo samopouzdanje sve više je raslo.

Jedne martovske večeri, jaka susnežica navela ih je u Ojster bar, u neposrednoj okolini trga Lester. Pukovnik Džeraldin bio je obučen i nagrađen tako da predstavlja ličnost povezanu sa štampom, dovedenu do prosjačkog štapa; dok je princ, kao i obično, svoj izgled promenio lažnim brkovima i parom krupnih obrva na lepljenje. One su mu davale kosmat i zbrčkan izgled, što je za čoveka njegove uglađenosti, predstavljalo masku bez premca. Tako opremljeni, zapovednik i njegov pratilac bezbedno su pijuckali brendi i sodu.

Bar je bio pun gostiju, muškaraca i žena; ipak, premda je više nego jedan od ovih gostiju pokušavao da zapodene razgovor s našim pustolovima, ni jedan ni drugi nisu pokazivali zanimanje za bližim upoznavanjem. Nije tu bilo ničeg osim londonskog mulja, stecišta nedoličnosti; i princ je već počeo da zeva i oseća umor od celog tog pohoda, kad se rasklimatana vrata naglo otvoriše i u bar uđe mladić u pratinji dva lakeja. Obojica su nosila velike tacne s krempitama ispod poklopca, koji su istog časa uklonili; a mladić obiđe krug oko prisutnih i, uz preteranu učtivost, navali da svim nudi poslastice. Ponekad bi njegovu ponudu prihvatili uz osmeh; ponekad bi ga odlučno, ili čak grubo, odbijali. U tom drugom slučaju, novopridošli bi obavezno krempitu smazao sam, uz nekakav više ili manje dovitljiv komentar.

Na kraju, on pride princu Florizelu.

„Gospodine“, reče on, duboko se naklonivši, u isti čas prinoseći krempitu između palca i kažiprsta, „hoćete li biti toliko dobri da ukažete čast potpunom strancu? Jamčim za kvalitet kolača, pošto sam ih od pet sati pojeo dva tuceta i još tri komada pride.“

„Navikao sam“, uzvratil princ, „da ne pravim pitanje toliko o prirodi poklona koliko o duhu u kojem se daje.“

„Duh je, gospodine“, uzvratil mladić uz još jedan naklon, „izrugivački.“

„Izrugivački?“ ponovi Florizel. „A kome namera vate da se izrugujete?“

„Nisam ovde da obrazlažem sopstvenu filosofiju“, uzvratil ovaj drugi, „nego da raznosim krempite. Ako pomenem da od sveg srca uključujem sebe u podrugljivu transakciju, nadam se da ćete biti počastvovani i da ćete se udostojiti. U suprotnom, biću prinuđen da pojedem svoju dvadeset osmu krempitu, a priznajem da sam se od ove gimnastike umorio.“

„Dirnuli ste me“, reče princ, „i odlučan sam kao niko na svetu da vas spasem ove neprilike, ali pod jednim uslovom. Ako moj prijatelj i ja pojedemo vaše kolače – prema kojima nijedan od nas dvojice ne gaji nikakvu prirodnu sklonost – očekujemo da nam se, zauzvat, pridružite za večerom.“

Mladić kao da se premišljao.

„I dalje imam nekoliko tuceta pri ruci“, reče on najzad, „a to znači da mi nema druge nego da obiđem još nekoliko barova pre nego što moj veliki posao bude okončan. To će potrajati neko vreme; a ako ste vi gladni...“

Princ ga prekide ućtivim pokretom.

„Moj prijatelj i ja pravićemo vam društvo“, reče on; „jer ionako smo već neobično zainteresovani za vaš veoma prijatan način da se provede večer. A sad, pošto su uslovi sporazuma utanačeni, dozvolite mi da potpišem ugovor za obojicu.“

I princ smaza krempitu sa slašću kakva samo može da se zamisli.

„Veoma ukusno“, reče on.

„Primećujem da ste poznavalac“, uzvрати mladić.

Pukovnik Džeraldin isto tako ukaza čast kolaču; i pošto je obišao sve u tom baru, bilo da su prihvatili njegove poslastice, bilo da su ih odbili, mladić s krem-pitama povede povorku u drugu, sličnu ustanovu. Dva lakeja, koja kao da su oguglala na svoj besmislen posao, išla su tik iza njega; princ i pukovnik držali su pozadinu i dok su, ruku pod ruku, išli dalje, smeškali se jedan drugom. U tom poretku, društvo je obišlo još dve krčme, a prizori koji su se tamo redali bili su od iste, maločas opisane prirode – neki su odbijali poklone ove dobroćudne skitnice, neki ih prihvatili, a mladić je svaku odbijenu krempitu lično pojeo.

Po izlasku iz trećeg bara, mladić proveri svoje zalihe. Ostalo je samo devet kolača, tri na jednom poslužavniku, šest na drugom.

„Gospodo“, reče on, obraćajući se dvojici svojih svežih sledbenika, „nisam voljan da zbog mene dalje otežete s večerom. Siguran sam da ste gladni. Osećam da vam dugujem ozbiljno obeštećenje. A na ovaj za mene izuzetan dan, kad karijeru bezumnika okončavam najblesavijim od svih bezumnih postupaka, želim da se prema svima koji su me trpeli pokažem u najlepšem svetlu. Gospodo, više nećete čekati. Premda mi je telo smlavljeno prethodnim neumerenostima, po cenu

života razračunavam se s onim što nam još stoji na putu.“

Na te reči on strpa devet preostalih kolača u usta i proguta ih uz po jedan potez za svaki. Zatim je, okrećući se lakejima, obojici dao po nekoliko sovrana.

„Ostaje mi da vam se zahvalim“, reče on, „na vašoj neobičnoj strpljivosti.“

I on ih otpusti uz po jedan naklon obojici. Nekoliko trenutaka stajao je gledajući u kesu iz koje samo što je isplatio svoje pomoćnike, a onda se uz kez stvorio nasred ulice, stavljajući na znanje da je spreman za večeru.

U nevelikom francuskom restoranu u Sohou, koji je neko vreme bio na preterano dobrom glasu, ali je već počeo da pada u zaborav, u zasebnoj prostoriji na drugom spratu, tri prijatelja večerala su veoma otmeno i popila tri-četiri boce šampanjca, raspredajući na različite teme. Mladić je bio pričljiv i veseo, ali se smejao glasnije nego što je uobičajeno za učtivu osobu; ruke su mu strahovito drhtale, a glas poprimao iznenadne i neočekivane promene, koje kao da su bile nezavisne od njegove volje. Desert je već odnet, a sva trojica pripalila su cigare, kad mu se princ obrati ovim rečima:

„Uveren sam da ćete mi oprostiti što sam ljubopitljiv. Ono što sam video kod vas veoma mi se dopada, ali me još više zbunjuje. I premda ne bih želeo da izgleda indiskretno, moram da vam kažem da smo moj prijatelj i ja osobe neobično dostojne toga da nam se poveri tajna. I mi imamo mnogo svojih tajni, koje neprekidno krijemo od nedostojnih ušiju. A ako je, kao što pretpostavljam, vaša priča uvrnuta, nije neophodno da budete nežni prema nama – dvojici najjuvrnutijih ljudi u Engleskoj. Moje ime je Godal, Teofil Godal; moj prija-

telj je major Alfred Hamersmit – to jest u svakom slučaju, to je ime pod kojim je izabrao da se predstavlja. Mi život provodimo isključivo u potrazi za najjuvrtijim pustolovinama; i nema ničeg tako uvrnutog prema čemu ne bismo mogli da osećamo naklonost.“

„Dopadate mi se, gospodine Godale“, uzvratila mladić; „ulivate mi prirodno samopouzdanje; i nemam ni najmanju primedbu na vašeg prijatelja majora, kojeg smatram majstorom prerađivanja. U svakom slučaju, siguran sam da nije vojnik.“

Pukovnik se osmehnu ovom komplimentu na račun svoje umešnosti; a mladić nastavi još življe.

„Ima razloga zbog kojih ne bi trebalo da izložim svoju priču. Možda je to upravo razlog zbog ču to učiniti. U najmanju ruku, čini mi se da ste se zaista naoštrili da čujete uvrnutu priču, tako da nemam srca da vas razočaram. Svoje ime, uprkos vašem primeru, zadržaću za sebe. Moje godine nisu od suštinske važnosti za priču. Nasledio sam svoje pretke kao zakoniti naslednik, i od njih sam nasledio veoma dobru kuću u kojoj i dalje živim, kao i prihod od tri stotine funti godišnje. Pretpostavljam da sam od njih takođe nasledio i uvrnut smisao za humor, pri čemu najveće uživanje imam kad tome povlađujem. Stekao sam dobro obrazovanje. Violinu mogu da sviram gotovo onoliko dobro koliko je potrebno da bi se zarađivalo u orkestru petparačkog pozorišta, ali ne baš ispravno. Isto se odnosi i na flautu i hornu. Vist sam izučio taman toliko da gubim sto funti godišnje u toj prepredenjačkoj igri. Moje poznavanje francuskog dovoljno je da mi omogućava da u Parizu spiskam novac gotovo isto onako vešto kao u Londonu. Ukratko, ja sam osoba prepuna herojskih ostvarenja. Prošao sam kroz sve moguće pustolo-

vine, uključujući i dvoboj ni oko čega. Nema ni dva meseca kako sam sreo mladu damu koja, po razmišljanjima i stasu, tačno odgovara mom ukusu; shvatio sam da mi se srce istopilo; shvatio sam da sam najzad da me je sudbina tresnula i da je to bio način da se zaljubim. Međutim, kad sam počeo da sravnjujem šta mi je preostalo od kapitala, shvatio sam da je spao na manje od četiri stotine funti! Pošteno vas pitam – može li čovek koji drži do sebe da se zaljubi s četiri stotine funti u džepu? Zaključio sam, svakako ne; napustivši svoju dragu i neznatno pojačavši uobičajenu brzinu trošenja, jutros sam osvanuo s poslednjih osamdeset funti. Tu svotu podelio sam na dva jednaka dela; četrdeset sam ostavio za naročitu svrhu; preostalih četrdeset proćerdao sam pre nego što je pala noć. Proveo sam veoma zanimljiv dan i odigrao mnogo farsi mimo one s krem-pitama koja mi je donela to preimućstvo da se upoznam s vama; jer bio sam odlučan, kao što sam vam rekao, u tome da bezumnu karijeru okončam još većim bezumljem; a kad ste me videli kako bacam kesu na ulicu, s mojih četrdeset funti bilo je svršeno. Sad me znate isto kao što i sam sebe znam; bezumnik, ali dosledan u svom bezumlju; i, kao što ću vas zamoliti da poverujete, ni plačljivko ni kukavica.“

Na osnovu tona mladićevog iskaza bilo je jasno da je gajio veoma gorka i prezriva osećanja prema sebi. Njegovi slušaoci pomišljali su da mu je ljubavna veza bila bliže srcu nego što je to hteo da prizna, i da je imao nekakav plan u vezi sa sopstvenim životom. Farsa s krem-pitama počinjala je da poprima obrise zamaskirane tragedije.

„Ama, nije li čudno“, planu Džeraldin, gledajući princa Florizela, „da se pukom slučajnošću tri čoveka

sretnu u takvoj nepreglednoj divljini kao što je London i da se nađu u takvom, gotovo istovetnom stanju?“

„Kako?“ uzviknu mladić. „Zar ste i vi takođe upropašćeni? Zar je ova večera bezumlje ravno mojim krempitama? Zar je đavo okupio trojicu svojih na poslednjoj terevenki?“

„Đavo, u zavisnosti od slučaja, ponekad je u stanju da izvede zaista nešto zadivljujuće“, uzvratu princ Florizel; „a ja sam neobično dirnut ovom podudarnošću, jer iako nismo u sasvim istim prilikama, nameram da učinim kraj razlikama. Nek mi vaš herojski postupak s poslednjim krempitama posluži kao primer.“

Izjasnivši se ovako, princ izvuče svoju kesu i izvađi iz nje nevelik svežanj novčanica.

„Vidite, kasnio sam za vama nedelju dana ili tako nekako, ali nameravam da vas dostignem i da se za prsa prednosti domognem pobedničkog postolja“, nastavi on. „Ovo će“, stavljajući jednu novčanicu na sto, „podmiriti račun. A što se ostalog tiče...“

On ih baci u vatru i one suknuše uz dimnjak kao jedan jedini plameni jezik.

Mladić pokuša da ga zgrabi za ruku, ali kako se između njih nalazio sto, njegov potez pokazao se kao zakasneo.

„Nesrećni čoveče“, uzviknu on, „nije trebalo sve da ih spalite! Trebalo je da zadržite četrdeset funti.“

„Četrdeset funti!“ uzviknu princ. „Zbog čega, nebesa mu, četrdeset funti?“

„Zbog čega ne osamdeset?“ uzviknu pukovnik; „jer pouzdano znam da u svežnju mora da je bilo sto funti.“

„Trebalo mu je samo četrdeset funti“, reče mladić sumorno. „Ali bez njih nema ulaska. Pravilo je strikt-

no. Četrdeset funti po glavi. Prokletog li života, kad čovek ne može ni da umre bez novca!“

Princ i pukovnik izmenjaše poglede. „Objasnite“, reče ovaj drugi. „Ja i dalje imam novčanik, podnošljivo nabijen, i nema ni potrebe da navodim koliko sam spreman da svoje bogatstvo podelim s Godalom. Ali moram da znam u koju svrhu: svakako ćete morati da nam kažete šta imate na umu.“

Mladić kao da se probudio; uznemireno je gledao čas jednog, čas drugog, a lice mu obli teško rumenilo.

„Ne šegačite se sa mnom?“ upita on. „Vi ste uistinu upropašćeni ljudi poput mene?“

„Uistinu, što se mene tiče – ja jesam“, uzvratu pukovnik.

„A što se mene tiče“, reče princ, „dao sam vam dokaz. Ko bi osim upropašćenog čoveka bacio novac u vatru? Postupak govori sam za sebe.“

„Upropašćen čovek – da“, uzvratu ovaj podzrivo, „ili – milioner.“

„Dovoljno, gospodine“, reče princ; „ja sam svoje rekao i nisam navikao da se u moju reč sumnja.“

„Upropašćeni?“ reče mladić. „Upropašćeni ste poput mene? Jeste li, posle života provedenog u povlađivanju, došli do toga da sebi možete da povlađujete u samo još jednoj stvari? Nameravate li“ – on nastavi dalje povišenim glasom – „nameravate li da sebi priuštite to poslednje povlađivanje? Nameravate li da posledicama sopstvenog bezumlja umaknete tom jednom nepogrešivom i jednostavnom stazom? Nameravate li da šerifovim službenicima savesti umaknete kroz jedina otvorena vrata?“

On iznenada zastade i pokuša da se osmehne.

„Živeli!“ uzviknu on, iskapivši svoju čašu, „i laku noć vam želim, dragi moji upropašćeni prikani.“

Misterija Roberta Luisa Srivensona

Može da izgleda kao paradoks da se kaže da je njegovo najoriginalnije delo bilo parodija. Ali svakako je predstava o *Novoj Hiljadu i jednoj noći* jedinstvena u svetu koliko i stara *Hiljadu i jedna noć*; uz to, ona za svoju istinsku genijalnost ne duguje modelu koji parodira. Stivenson je ovde ispleo jedinstvenu vrstu tkanja, to jest uneo jedinstvenu vrstu atmosfere, koja ne liči ni na šta drugo: to je predeo u kojem mnoge neskladne stvari mogu da pronađu komičan sklad. Delimično je to atmosfera sna, u kojem tako mnogo neskladnih stvari ne predstavljaju iznenađenje. Delimično je to stvarna atmosfera Londona noću; delimično je to nestvarna atmosfera Bagdada. Sveprožimajuće i blago prisustvo princa Florizela od Bohemije, tog misterioznog suverena, koji vlada polovično, dočarano je s nekom vrstom pompezne i nejasne diplomatske rezerve, što podseća na burnu noćnu moru starog kosmopolitskog dvoranina. Sam princ kao da ima palate u svim zemljama, a ipak čitalac naklonjen humoru podozreva, napola svesno, da je princ samo pompezni prodavac duvana, koga je Stivenson nekom zgodom pronašao u Rupert Stritu i odlučio da od njega napravi podnošljivo dovitljivog junaka. Ova dvojaka ličnost, poput ličnosti istinskog sanjara, uobličena je nesvakidašnjim umećem, a da jednim jedinim pitanjem ne opterećuje nepodnošljivu lakoću naracije. Humor Florizelove kolosalne snishodljivosti uspostavlja ne samo nov karakter, nego novu vrstu

karaktera. On se nalazi u novom odnosu prema onom što je stvarno i onom što je nestvarno; on je neka vrsta proverene nemogućnosti. Od tog vremena mnogi pisci sastavili su silne maštovite ekstravagancije o svetlostima Londona; ipak, Stivenzon je mnogo više od Tenisona propatio od onog na šta se ovaj drugi požalio ukazujući na to da je „sve moralo da ima seme.“ Međutim, tek nekoliko pisaca zaista je dotaklo one ironične polutonove i stvorilo istu stvar, tako zaokruženu kokni zaverom i pričom dostojnom *Hiljadu i jedne noći*. Naslušali smo se o tome kako se savremeni život u gradu pretvara u nešto romantično, a mnogi pokušaji u okviru savremene poezije kao da ga čine mnogo ružnijim nego što zaista jeste. U sadašnjem trenutku postoji značajan kult fantastike, s tim da je fantastika postala prilično nepromenljiva vrsta...

Ali princ Florizel od Bohemije nije marioneta. On je stvarnost; osoba koja kao da ispunjava prostoriju, a ipak je od onog materijala od kojeg se prave snovi; nije jednostavno stvar sazdana od punjenja. Krute i nestvarne lutke mogu da se uprašnjave kad se raspoloženje promeni; ali nije nam lako da zamislimo da će bilo ko iz Florizela ukloniti punjenje. Neću da kažem da je *Nova Hiljadu i jedna noć* najveće Stivensonovo delo, premda bi možda mogao da se otvori slučaj. Nego ću reći da je ono po svemu sudeći jedinstveno: nije bilo ničeg sličnog pre i, verujem, ničeg što bi mu bilo ravno kasnije.

G. K. Česterton

Sadržaj

Klub samoubica	7
Radžin dijamant	101
G. K. Česterton: <i>Misterija Roberta Luisa Stivenzona</i> ...	193